

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Економічне зростання є надзвичайно складною економічною категорією, що характеризує розвиток суспільного виробництва. Економічне зростання представляє собою зростаючу здатність економіки до реалізації своїх виробничих можливостей. Суть економічного зростання полягає у розширеному відтворенні кількості товарів і послуг, які продукує національна економіка.

Головною метою і критерієм економічного зростання є темп зростання ВВП. Вважалося, що це обов'язково приведе до зростання потужності національної економіки і значного підвищення рівня життя людей. Але збільшення обсягів виробництва економічних благ в індустріальних країнах завжди забезпечується шляхом нещадної експлуатації природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища, внаслідок чого світ зіштовхнувся з глобальними екологічними проблемами наприкінці ХХ ст.

Осмислення того факту, що екологічний чинник став важливою складовою екологічного зростання, призвело до появи нового підходу до зростання, який отримав назву «концепція сталого розвитку», що була сформульована Римським клубом в знаменитій праці «Межі зростання». Суть концепції полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувались якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля, а відбувався соціальний прогрес, який забезпечує належну якість життя кожної людини і відтворення природного середовища.

Сучасна взаємодія суспільства і природи є не що інше, як постійне розв'язання гострих суперечностей між необхідністю охороняти природне середовище для виживання людей і потребою виробництва споживати природні ресурси, вичерпуючи їх та забруднюючи довкілля. Екологічний фактор став

невід'ємною складовою екологічного зростання, але не джерелом зростання, а його гальмом, роль якого все більше відчувається. Тому в сучасній економічній літературі обґрунтовується необхідність переходу до сталого економічного розвитку, – тобто, забезпечення зростання якісно нового рівня, за якого ефективно задовольняються потреби суспільства без виснаження, деградації і забруднення природи.

Проблема економічного зростання і переходу до моделі сталого розвитку є дуже актуальною і болючою для економіки України. Криза перехідного періоду характеризувалася падінням обсягів ВВП з 1991 р. по 1998 р. майже на 60% [2; с.10]. При цьому був втрачений інтенсивний тип економічного зростання, і країна перейшла на детенсивний тип.

Економічна криза підсилювала і поглиблювала екологічну кризу. Україна серед європейських держав має найвищий інтегральний показник негативних антропогенних навантажень на природне середовище. Причому в більшості областей України екологічна ситуація та якість довкілля характеризуються як гостро критичні. В цей час практично не виділялися бюджетні кошти на вирішення екологічних проблем. Так, в ці роки питома вага загальних витрат на охорону навколишнього середовища у ВВП України складає менше 0,3% , а з них державних витрат було менше 6%. З економічної точки зору негативний вплив екологічного фактора на економічне зростання проявляється в наступних формах:

1. Відбувається вичерпування невідновлювальних природних ресурсів країни, що веде до збіднення ресурсної бази виробництва і зниження рівня конкурентоздатності країни на світовому ринку та до додаткових витрат на залучення альтернативних ресурсів;

2. Створюється нагромадження значних обсягів відходів і викидів виробництва, що вимагає значних економічних витрат на їх утилізацію і знешкодження;

3. Відбувається забруднення довкілля промисловими викидами, що:

- викликає зниження якості життя людей і вимагає значних витрат

суспільства на лікування, реабілітацію, охорону здоров'я та створення рекреаційних зон;

- вимагає додаткових витрат підприємств на очищення і доведення до необхідних кондицій води, повітря і інших природних ресурсів для потреб виробництва, що формує додаткові екологічні витрати підприємств, і, в результаті, веде до збільшення вартості продукції і її ринкової ціни, що негативно впливає на інтереси споживачів, бо платить не тільки забруднювач, а і споживач;

- ставить виробників перед необхідністю впровадження енергозберігаючих, ресурсощадних, екологічночистих технологій, що потребує відмови від старого технологічного способу виробництва та потребує масштабної структурної перебудови економіки. Це вимагає значних обсягів інвестиційних ресурсів, потужних наукових розробок, концентрації заощаджень (як джерела інвестицій), стимулювання науково-технічного прогресу.

Внаслідок цього відбувається суттєве зростання витрат екологічного характеру і відволікання значної частини валового національного продукту на вирішення екологічних проблем, що гальмує темпи його зростання. Так, за оцінками експертів, загальні втрати валового внутрішнього продукту від складної екологічної ситуації, яка зараз склалася в Україні, становлять 15 – 20% обсягу ВВП, і є одними з найбільших у світі [1, с.20].

Період відновлювального економічного зростання з 2000 по 2008р. характеризувався відсталою технологічною структурою економіки, сировинною орієнтацією експорту, нерозвиненістю внутрішнього ринку, що зумовило низьку якість економічного зростання і його нестабільність, що і довела світова криза 2008 – 2009 р. За цей час посилилась структурна деформація промисловості України: різко зросла частка сировинно- та енергомістких і водночас найбільш забруднюючих доквілля галузей промисловості – гірничо-металургійної, паливно-енергетичної, хімічної і нафтохімічної – з 23% у 1991 р. до близько 60% у 2007 – 2008 рр. Посилився занепад високотехнологічних галузей промисловості. Це призвело до того, що

енергоефективність економіки України, тобто, виробництво ВВП (вираженого через паритети купівельної спроможності) на одиницю спожитої енергії, у 2008 році була нижчою за відповідний показник у Польщі – у 2,5 рази, США та Китаї – в 3 рази, а в Японії – у 4,5 рази [1, с.18]. Економіка України втратила свої конкурентні переваги на світовому ринку, і по оцінках міжнародних експертів, спустилася в міжнародному рейтингу (за індексом конкурентоспроможності) з 69-го місця в 2001 р. на 84-те місце в 2005 р. серед 117 країн світу, займаючи при цьому останнє місце в Європі [1, с.22].

Такі тенденції економічного розвитку України свідчать про посилення економічної і технологічної відсталості нашої країни, що закріплює за Україною у міжнародному поділі праці роль постачальника продукції первинної обробки з низьким вмістом доданої вартості. Це означає, що існуюча модель розвитку є деградаційною і неспроможна вирішити задачу переходу до стійкого розвитку економіки і збереження довкілля.

Тому, для забезпечення сталого розвитку, першочерговим завданням є відновлення інтенсивного типу зростання української економіки та формування інноваційної моделі розвитку. Специфіка ситуації в Україні полягає в тому, що в процесі створення інноваційної моделі розвитку, країна має вирішувати проблеми виходу з екологічної кризи, спрямовуючи розвиток суспільного виробництва в межі раціонального природокористування і екологічно збалансованого розвитку всіх регіонів України.

Література

1. Данилишин Б., Веклич О. Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку// Економіка України. – 2008.- № 7 – с. 13-23.
2. Пахомов Ю., Пахомов С. Ситуація в Україні : *перед криза, криза, пост криза.* // Економічний часопис. – 2009. - №7 - 8.